

QUATRE TOPÒNIMS DE LES BALEARS

Cosme AGUILÓ

Ja s'ha repetit moltes de vegades que l'estudi i la interpretació dels noms de lloc generen una abundosa informació que permet d'ésser aprofitada per diverses disciplines. Se'n beneficien entre d'altres la geografia, la geologia, la biologia, l'etnologia, la història, l'arqueologia i moltes més. Analitzaré alguns topònims relacionats amb les dues carreres. És prou conegut el fet que molts de noms de lloc subratllen la presència de construccions de l'antiguitat, dins el seu àmbit territorial. Mots com *antigor*, *castell*, *claper*, *clos*, *corral*, *cuïtor*, *ermita*, *gegant*, *moro*, *talaia*, i molts d'altres, són sovint testimonis insistents d'activitats humanes d'època prehistòrica o protohistòrica. Desconec fins a quin punt la nomenclatura del terror pot acusar a Mallorca l'existència de ruïnes musulmanes. M'agradaria trobar alguna explicació satisfactòria per al topònim de *l'Església Santa* que unes amigues felanitxeres recolliren prop de Can Alou Vell, com a nom d'una zona forestal. Mentre això no succeeixi tindrè la temptació de pensar en la possibilitat que sota aquells pins s'hi amaguin els fonaments de la mesquita que els musulmans edificaren en un lloc de les proximitats de Cala Murada.

1. Em plau avui contestar una pregunta que em feia l'any 1983 el Dr. Christoph B. RÜGER del Rheinisches Landesmuseum de Bonn. Gràcies a l'amistat amb el director d'aquest museu, vaig arribar a la coneixença d'un article de Georg SPITZLBERGER que duu per títol «*Rote Häuser*» an *Römerstrassen?*, («*Cases roges*» en els camins romans?) i que de seguida va despertar el meu interès. L'autor fa un repàs a tot un caramull de topònims germànics encapçalats per l'adjectiu *rot* «vermell», i constata com alguns d'ells (*Rottenburg*, *Rottenacker*), es troben en els mateixos llocs on els romans hi tenien ciutats importants. El cas de *Rottweil*, documentat *Rotunvilla*, palesa clarament que l'adjectiu fa referència a la coloració de l'edifici. D'altres casos com *Rottmann*, *Rothaus*, actualment sense presència de restes arquitectòniques, se situen a les proximitats d'antigues vies romanes. El cas de «*rotes haus*» («casa vermella») és un indicador freqüent de posades de la xarxa viària: «*Rotes Haus*» a Bruck (Suïssa) i *Rothaus* a la Selva Negra. L'explicació més lògica de tots aquests noms es troba en la coloració,

sòvint vermellosa, dels edificis que construïen els romans a base de maons i «te-gulae» i amb un tipus d'argamassa denominada «opus signinum». La coloració que adquiria —em diu l'amic Víctor Guerrero— depenia de la composició dels materials utilitzats i de les reaccions que tenien en el seu procés de cocció.

La pregunta del Dr. Rùger era si en els Països Catalans en general, o a la nostra illa en concret, podria haver-hi una situació consemblant.

Crec que si param esment en els llocs mallorquins que porten el nom de *Sa Carrotja* (d'un anterior *sa Casa Roja*), li podem donar una resposta afirmativa, com a mínim amb dos exemples prou representatius. *Sa Carrotja* de Cala Manacor correspon a l'emplaçament d'una basílica paleocristiana. El mateix nom a Ses Salines se situa al costat del solar d'una necròpolis romanitzada, la més important fins ara de les conegudes a l'illa. Actualment el nom designa una casa antiga que no té res de vermella. Tanmateix, però, el propietari em digué que dins el clos d'unes figueres de moro hi havia abans uns fonaments antiquíssims d'aquesta coloració. Caldria ara veure que hi ha a *Sa Carrotja* de Petra i a la del camí de Portocolom, on el mapa de MASCARÓ assenyala unes restes amb el nom de *Corral des Moros*. El mateix nom de *Sa Carrotja* ha estat localitzat vora Can Esteve per les meves amigues de Felanitx.

2. Un altre cas també interessant des del mateix punt de vista, és el del nom d'un lloc menorquí, vora el camí de Ciutadella a Ferreries. Es diu *Tavernes* i està al costat de Son Toni Martí.

Si qualcú no pot oferir una explicació basada en un origen més recent, pens que pot tractar-se d'una parada de l'antiga via romana que unia Iamo i Mago, ara Ciutadella i Maó. Noms congèneres (*Tabernes, Tavernes, Tavèrnoles*) campen per diverses contrades de Catalunya i del País Valencià (MOREU, 1982).

3. Jaume RIERA I SANS («Randa», 5) ens ha fet veure que cal accentuar el prenom del jueu mallorquí Jafudà Cresques, mestre il·luminador de mapes nat vers la mitjanja del segle XIV, i que apareix com a *Jafudanus* quan és llatinitzat. Les grafies dels documents catalans reporten les formes *Jafudal/Jaffuda, Jahuda* i *Lahuda*.

Tenint en compte la toponímia, podem deduir que l'accentuació devia ésser fluctuant, si més no per mor dels àrabs. Els jueus a Menorca ja s'hi troben documentats des del segle cinquè. Un lloc de l'illa ha heretat el nom hebraic de *Yehuda*, amb accentuació paroxítona. El cas de *Torre Llafuda* presenta una ultracorrecció idèntica a la de l'antropònim *Gertrudis*, que és pronunciat *Lletrudis*. La tendència ultracorrectora sorgeix davant els casos en que la —L— inicial llatina, després del seu procés normal de palatalització, passa a fricativa sonora: *jull* (LOLIU), *ginyola* (LINEOLA), *ginya* «llinya» *jutger* «lleuger».

4. Un dels noms curiosos que he recollit a les costes de Formentera, ben popular per cert, és el nom de *Sa Punta des Trucadors*, o simplement *Es Trucadors*, península llarga i estreta al nord de l'illa, que queda separada per un petit freu de l'illa de S'Espalmador. És baixa i arenosa, amb una sèrie de pujollets aïllats de constitució maressenca. Difícilment es veu retallada sobre el cel, motiu

pel qual aquest punt ha estat sempre un lloc de naufragis. El 1659 (MARI 1983) es troba documentat «lo lloch anomenat *Los Trocadores de la Regina*» (subratllat meu). Hom podria pensar en el verb antic *traucar* «foradar» i més essent aquest un lloc on sovintejaven els accidents de naus que hi perforaven el seu casc. Es tracta, però, d'un antic *trabucador*, lloc on les naus «trabucaven», giraven el seu buc. El mateix document diu que «hi fonc trobada una tartana... trabocada al costat dret». Era el vaixell «Jesús-Maria-Santa Anna». Testimonis toponímics de naufragis en aquests paratges són els noms de *N'Adolf* i *S'Escui des Màrmol*. Amb el primer s'anomena el turó principal dels que s'aixequen sobre la punta. Contenen els informadors que hi embarrancà un vaixell italià que portava el nom d'*Adolfo*. El segon nom fa referència a la càrrega de blocs de marbre que portava, de quatre i vuit tones de pes, que quedaren depositats a uns 150 metres de la costa, davant l'escull, fins que vers el 1957-58 uns catalans els tregueren i els portaren a Barcelona, segons els meus entrevistats.

Segons la GEC, l'istme arenós que uneix la Banya al sector meridional del delta de l'Ebre, protegint el port dels Alfacs s'anomena *el Trabucador*. El paisatge és idèntic.